

Rafaelova signatura v Goethově *Faustovi*

Michaela Glöckler

Goethe nechává na úvod *Fausta*, v „Prologu v nebi“, zaznít Rafaelova slova (viz str. n). Rafael se stává svědkem domluvy, v níž Bůh - jako v případě Jóba - dává ďáblovi svolení trápit jednoho vysloveně bohulibě působícího člověka, Fausta, vším, co je na zemi v ďáblově moci. Ani zde není zajímavé to, co normálně považujeme za hřích, který musí být potrestán. O to právě nejde. Jako u Jóba jde o protiklad: o bohulibého člověka, který je zvláště pokročilý ve svém vývoji. Jde tedy o člověka, jenž je zralý pro následující vývojový krok. Hospodina zajímá, co tento člověk získá individuálním střetnutím se zlem - o trestu a soudu zde není ani slovo. Spíše slyšíme Hospodina, jak říká slova plná pochopení: *Tvor lidský bloudí, pokud za čím spěje...* Ani Rafael zde nevystupuje jako strážce morálky. Je spíše tím, kdo je spojen s harmoniemi kosmu - se sbratřenými sférami. Zná to, co spojuje, a to, co z nitra tvoří a léčí. Ví o posile vycházející z pohledu na dobro, krásu, pravdu - na dokonalost. Ví, že toto nádherné a léčivé je silnější než běs ničení, který lidi na zemi neustále pokouší a dovoluje jim pochybovat o smyslu stvoření. Jeho oblastí je prapůvodní „nádhra“, vědomost zdraví a „síla“*. Po tomto dialogu mezi Bohem a ďáblem v nebi prožívá Faust podobné věci jako Jób. Ovšem u něj se to projevuje v duševních příznacích, nikoli ve formě tělesné nebo vnější bídy. Vše, čeho si dříve cenil, se mu stává bolestným a nicotným, takže dospívá k bodu, kdy je nucen si říci: *A tak mi život těžkým břemenem; mně hořko být; jen smrti dychtiv jsem. Předtím si stěžoval: Je nemožné, bychom cokoli znali! Tím hořem se mi srdce spálí. Sic chytřejší jsem než ti hňupi doctores, škrabáci, kněžouři et professores, z pochyb a svědomí nemám já strážně, z dábla a pekla necítím bázně, však zato se trmácím pořád v smutku,*

*nenamlouvám si, že znám co uskutku, nenamlouvám si, že
poučovat dovedu lidi a polepšovat.*

(...)

Tak ani pes by nežil dál!

Jeho dosavadní identita se stala neupotřebitelnou – na pokraji sebevraždy zoufale hledá novou. Obraz sebe sama, jenž mu byl dán Bohem a přírodou, a ani ten, jež nabyl akademickými studii a zevním uznáním, již není nosný. Nyní je žádán zcela sám, aby něco získal na vlastní cestě omylu i usilování, na níž si může vybudovat novou identitu. Jeho dosavadní hledání cesty skrze tradici, cvičení a školení k tomu nestačí. Chybí ještě jeden, rozhodující krok. Tak Faust procítá pro školu osudu, pro *cestu zasvěcení životem*, jejíž součástí je i tajemství zla a ničení. Rudolf Steiner k tomu ve své *Filosofii svobody* poznamenává:

*Příroda činí z člověka pouze přírodní bytost; společnost bytost
jednající zákonitě; svobodnou bytost může ze sebe učinit jen
sám.*

Individualizace člověka se uskutečňuje prožíváním toho, co je v osudu zcela osobní. Jen v tom jsme odkázáni zcela na sebe samé. Proto také impulz anthroposofie, spočívající v tom, aby učení o reinkarnaci a karmě bylo zpřístupněno jednotlivci, patří zřetelně do oblasti působení Rafaela. Učit se ztotožňovat se svým osudem, poznávat v něm cestu vlastního individuálního vývoje a přejímat za ni (spolu)odpovědnost - to je velká výzva. Často jí lze dostát jen terapeutickými cestami v důsledku prožití nemoci a krize. Příkladem, prorocky poukazujícím na tuto budoucnost lidstva, je příběh Tóbijáše, který působivě svědčí o tom, jak důležitý přítom může být terapeutický průvodce.

Osvojit si učení nejen tradičním způsobem, ale i cestou osobní zkušenosti, nelze bez omylu a viny, bez možnosti onemocnět. Proto je Rafaelova škola školou života, „cestou zasvěcení životem“. Každý se zde učí, jak si zachovat zdraví poznáním zákonů svého vlastního vývoje, případně jak na jejich základě pochopit smysl své nemoci nebo omylu. Veškeré učení osudem slouží individualizaci a uzdravování individua. Rudolf Steiner tuto souvislost s poznáním nazývá také *hygienickým okultismem*.

Goethe to v prvním dílu *Fausta* objasňuje ve výjevu odehrávajícím se v čarodějnické kuchyni. Jde tu o omlazující

nápoj. Proč nám tento omlazovací obřad v čarodějnické kuchyni ukazuje? Faust je muž v nejlepších letech, mezi třicítkou a čtyřicítkou. V těchto letech v podstatě omlazující nápoj nepotřebujeme, chceme-li se zamilovat nebo svést ženu. — A proč nám ukazuje Valpuržinu [tj. filipojakubskou] noc, kdy jsme vedeni do oblasti magického působení zla? Na rozdíl od bílé magie rosikrucianů se zde učíme poznávat magii černou. Goethe nám tam dává nahlédnout, abychom si uvědomili temné stránky lidské povahy. „Ohnisko zla“ v člověku, soustava výměny látek, má v sobě nejen budující, ale také odbourávající, ničivé síly. V čarodějnické kuchyni se ukazuje, jak lze tuto látkovou výměnu — symbolizovanou „kotle“ — řídit i chybně. A tak se stává místem, kde může přecházet nemoc ve zdraví a zdraví v nemoc, ale rovněž místem, kde se vystavujeme nebezpečí, že zapomeneme na své poslání, zapřeme svůj vývoj. Místem, kde mohou působit také podněty k regresi, ke zpětnému postupu patologického vývoje, a tedy k „omládnutí“. Místem v nás, kde neprožitý život může silou žádostí v nepravý čas prorazit na povrch, se všemi osudovými následky pro postiženého člověka, které je pak nutné znovu léčit. Ale také místem, v němž se zřetelně projevuje původ každé formy zneužití moci.

Na příkladu čarodějnické násobilky Goethe ukazuje, jak se to děje, jak je v zásadě možné převrácení, jak může být ohrožen cíl lidského vývoje a dobro se může dostat na nesprávné místo. Děje se něco, co je opakem kosmické harmonie, v níž je vše hořejší a dolejší vyváženo a každá síla působí na správném místě a ve správném poměru — ve prospěch celku. Ukazuje možnost zbloudit také po stránce fyziologicko-tělesné, vědomě manipulovat látkovou výměnou a prohlédnout tajemství, jak působí tělo na duši a duše na tělo. Ukazuje, jakým způsobem souvisí mystérium zla s lidskou přirozeností, se soustavou látkové výměny a krve.

Čarodějnická násobilka začíná apelem na lidskou inteligenci. *Musíš rozumět (Du musst versteh'n** — také černé magii se člověk musí naučit. Inteligence není sama o sobě dobrá nebo pravdivá — teprve souvislost, v níž působí, a cíle, kterým slouží, ji činí buď „hodnou člověka“, anebo služkou destruktivních impulzů.

Na první pohled zažíváme zmatenou hru s čísly, když čarodějnice říká:

*Dumujlt verstehñ! Aus
Eins mach' Zehn,
UndZwei lafi gehn, Und
Drei mach' gleich, So bist
Du reich.
Verlier' die Vier!
Aus Fünf und Sechs, So
sagt die Hex, Mach'
Sieben undAcht, So ist's
vollbracht: Und Neun ist
Eins, Und Zehn ist keins.
Dos ist das Hexen-
Einmal-Eins!*

*Jedničku vem, v deset ji
změñ, dvojku dej ven, s
trojkou se těš, to
zbohatneš.
Čtverku, tu pryč!
Pět jako šest, malá to čest,
sedmička spíš, osmu tam
piš; devět je víc, deset je
nic.
Tot násobilka kouzelnic.*

Číslo *deset* je tzv. Pythagorovou *tetraktys*. Tetraktys znamená, že desítka má tu zvláštnost, že představuje součet čtyř čísel: $1 + 2 + 3 + 4$. Tyto čtyři (*tetra* současně představují počet lidských bytostných článků, proto byla desítka vždy považována za posvátné číslo člověka. Jde tu o zrod a vývoj člověka.

Čtyřka zastupuje čtveřité fyzické tělo. Je číslem čtyř živlů: pevného, tekutého, plynného a tepla. Teplo samo přitom nemá žádnou hmotu, ani není skupenstvím, ovládá však stavy hmoty. Zahřátím se skupenství mění, ochlazením rovněž tak. Čtyřka vyjadřuje také počet živlových světů s gnómy pro fyzické tělo, undinami pro éterné tělo, sylfy pro astrální tělo a salamandry pro Já, respektive pro teplo. Má-li vzniknout fyzické tělo, musí všichni působit společně.

Trojka je číslem éterného těla, které je trojčlenné. Život je neustálým zápasem o rovnováhu, je útvarem, který má charakter procesu. Proto je mezi smyslově-nervovou soustavu a soustavu látkové výměny a končetin kvůli vyrovnání zařazena rytmická soustava srdeční a plicní činnosti: *ohnivé vání, kolotání a proměňování* — jak Duch země říká Faustovi o velikonoční noci.

Dvojka je číslem astrálního těla. Polaritou *jinljang*, nahoře/dole, nebeského/pozemského. *Dvě duši mně, ach, v hrudi přebývá* — Faust cítí dvojí povahu svého astrálního těla. Jedna, temná, je inkarnována v jeho těle a plná žádostivosti, a *druhá rve z pout hmoty křídla svá, a k božským otcům v prostor vzlétá*, jak říká Faust Wagnerovi na konci velikonoční procházky.

Jednička obsahuje vše dohromady, představuje naší ústrojnost Já.

V čarodějnické kuchyni se nyní hraje s těmito čísly. *Dvojku dej ven*; spolu s tím následuje jasné odloučení se od vyšší duše. Pochyby, rozpolcenost, to, co lidi přivádí na cestu k duchu - toho se zbavuje. Má se stát čistě žádostivou přírodní silou, ovládanou mocnostmi přírody — jakousi vědomou elementární bytostí.

S trojkou se těš. Zde se odebrává vývojový potenciál éternému tělu: uživej života, vyživej se v něm, nepřemýšlej, následuj své pudy, ukonči vnitřní napětí ve svém myšlení, cítění a chtění. *To zbohatneš*. Máš všechno a nepotřebuješ již nic hledat.

Pět jako šest, malá to čest; sedmička spiš, osmu tam piš (*Mach' Sieben und Acht, / So ist's vollbracht*, „napiš sedm a osm, a je dokonáno“): Vývoj se již neuskuteční. *Devět je víc, deset je nic* (*Und Neun ist Eins/ Und Zehn ist keins*, „devítka je jedničkou / deset není ničím“): Desítka a jednička jako představitelé počátku a cíle člověka byly odstraněny. Devítka se stává jedničkou, již není desítkou. Devítka je novou jedničkou. *Deset je nic*. Desítka a jednička zmizely, rozloučili jsme se s cílem člověka. Co ještě z člověka zbylo, se vaří jako „polévka“ v kotli čarodějnické kuchyně. To se hodí ještě tak k osobnímu požitku, k prožití události Valpuržiny noci, ale nikoli k sebeurčující proměně a vývoji. A ve Valpuržině noci se nám ukáže celá pestrá krajina toho, co zůstane, když se člověk brání vývoji, individualizaci svého Já.

Faust zcela nerozumí tomu, co se zde děje - avšak zůstává bdělým a v této situaci si řekne: *Málem i mne ten vítr by strh* (*Dass ich mich nur nicht selbst vergesse*, „abych se jen sám nezapomněl“). Myslí, že je ještě pánem sebe sama, ale přesto si všimne, že je „postrkován“. A pozoruje, že se jedná o jakousi (černou) mši, o temnou magii. Tváří v tvář zlu prožívá posílení svého sebevědomí. Kdo Fausta čte z lékařsko-terapeutického hlediska, prožívá dramatickosti všeho, co ohrožuje a ubližuje. Prožívá ale také, které síly mohou a musí být vyvolány „ke spáse“ člověka.

Mystérium Rafaela se zde ukazuje v umělecké formě. Co vlastně představuje mystérium nemoci a léčení? Co je tajemstvím Merkurovy hole? Je to tajemství síly napřímení Já — tělesné i duševní „přimosti“. Je to znamení a symbol éterného těla, které je vedeno hřejivým Já a ve dne pracuje polárně rozčleněné: jako „inkarnační“ a oživující síla, jež udržuje tělo ve zdraví, i jako „exkarnovaný“, mimotělesně činný myšlenkový organismus, který ústrojností Já - pracující rovněž mimo tělo — umožňuje vědomé tvoření myšlenek, čímž ale dochází také k odbourávání, opotřebovávání. V noci naproti tomu pracuje éterné tělo s ohledem na následné účinky myšlenkového života jednotně jako regenerující organismus tvořivých sil.

Noc co noc tak můžete pozorovat následné účinky myšlenkového života na vitalitu organismu: působí na regenerační procesy buď oživujícím a pořádkujícím, anebo upoutávajícím, ochromujícím a chaotizujícím vlivem. Podle osudové situace, konstituce a životních okolností to danému člověku přinese buď nutné dodatečné posílení, které pro svůj život den co den potřebuje, anebo se to pro něj pomalu stane podnětem ke vzniku nějaké „karmické nemoci“. To, co Goethe popisuje obrazem čarodějnické kuchyně a dává prožít Faustovi, ukazuje, co se stane, když síly poznání a činy nejsou v životě ve vzájemné harmonii a tím člověka tělesně či duševně ohrožují. Goethe popisuje tajemství Merkurovy hole, které zahrnuje jednak tajemství možnosti zbloudění a nemoci, které jsou zmíněny v čarodějnické násobilce, jednak účinných souvislostí, z nichž vychází veškeré uzdravování.